

Şirin NAS

**SOĞUK SAVAŞ VE SİLAHLANMA YARIŞI:
SAVUNMA HARCAMALARI İLE
TEKNOLOJİK İNOVASYONUN
TURNUVA MODELİ ÇERÇEVESİNDE
ANALİZİ**

**FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2025**

Şubat 2025

ISBN: 978-625-5957-28-3

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanuni iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Babam *Resul NAS* ve
kuzenim *Prof. Dr. Mehmet Nuri NAS*'a ithafen

**Bu alışma Prof. Dr. Dündar Murat DEMİRÖZ danışmanlığında,
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan "Savunma
Harcamaları Teknolojik İnovasyon İlişkisi: Soğuk Savaş Döneminde Turnuva
Modeli" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.**

ÖNSÖZ

Savunma harcamaları ve savunma sanayii, tarih boyunca devletlerin güvenliği ve bekası açısından hayati bir öneme sahip olmuştur. Geçmişten günümüze, ülkeler tehdit olarak algıladıkları unsurları bertaraf etmek ve ulusal güvenliklerini sağlamak adına tüm kaynaklarını seferber etmektedir. Bu bağlamda, savunma ihtiyaçlarının yerli üretimle karşılanması, stratejik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Bu kitap, savunma sanayii ve harcamalarının tarihsel süreç içindeki gelişimini, ülkelerin güvenlik politikalarına etkilerini ve ekonomik boyutlarını ele alarak, okuyucuya kapsamlı bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Konunun akademik ve pratik yönlerini bir araya getiren bu çalışma, hem alanında uzman araştırmacılar hem de konuya ilgi duyan okuyucular için bir kaynak niteliği taşıması ümit edilmiştir.

Bu eserin ortaya çıkmasında katkıları büyük olan kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Dünder Murat Demiröz'e, araştırma sürecindeki destekleriyle yolumu aydınlatan Araş. Gör. Dr. Abdullah Mırac Bükey'e, eğitim hayatım boyunca bilgi ve tecrübeleriyle beni yönlendiren İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ndeki tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, bu süreçte yanımda olan değerli aileme ve arkadaşlarıma sonsuz minnettarlığımı sunuyorum.

Kitabın, savunma sanayii ve harcamaları üzerine düşünen, araştıran ve bu alanda yeni perspektifler geliştirmek isteyen herkes için faydalı olmasını dilerim.

Şirin NAS
İSTANBUL, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
TABLOLAR LİSTESİ	XIII
GRAFİKLER LİSTESİ	XV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SAVUNMA SANAYİ

1.1. TANIM VE KAVRAM.....	5
1.1.1. Savunma Harcamalarının Tanımı ve Sınıflandırılması	5
1.1.2. Savunma Harcamalarının Düzeyini Belirleyen Faktörler	8
1.1.3. Savunma Harcamalarında Etkinlik	10
1.2. SAVUNMA SANAYİ.....	11
1.2.1. Savunma Sanayinin Tanımı	11
1.2.2. Savunma Sanayinin Önemi	13
1.2.3. Savunma Sanayinin Özellikleri	15
1.2.3.1. Savunma Sanayi Pazar Özellikleri	15
1.2.3.1.1. Müşteri	15
1.2.3.1.2. Egemenlik	15
1.2.3.1.3. Çok Uluslu Programlar	16
1.2.3.1.4. Üretim Ölçeği ve Devamlılığı	16

1.2.3.1.5. İleri Teknoloji	16
1.2.3.1.6. Nitelikli İş Gücü.....	16
1.2.3.1.7. Yatırım ve Finansman	17
1.2.3.1.8. Dış Politika ve İhracat Desteği.....	17
1.2.3.1.9. Reklam ve Tanıtım	17
1.2.3.2. Savunma Sanayi Ürünlerinin Özellikleri	18
1.2.3.2.1. Karmaşık Yapıda Olması ve Yüksek Performans Gerektirmesi	18
1.2.3.2.2. Yüksek Teknolojinin Yoğun Olarak Kullanılması.....	18
1.2.3.2.3. Maliyetin Yüksek Olması	19
1.2.3.2.4. Kullanım Sürelerinin Uzun Olması.....	19
1.2.3.2.5. Ürün Kalitesinin Yüksek Olması	20
1.2.3.3. Savunma Sanayi Firmalarının Özellikleri	20
1.2.3.3.1. Firmaların Varlık Nedenleri	20
1.2.3.3.2. Yönetim Yapıları	21
1.2.3.3.3. Firma Büyüklükleri	21
1.2.3.3.4. Firmalarının Örgüt Yapıları	22
1.2.3.4. Savunma Sanayinin Ekonomik Etkileri	22
1.2.3.4.1. Sanayileşme Üzerine Etkileri	23
1.2.3.4.2. Kapasite Kullanım Seviyesine Etkisi	25
1.2.3.4.3. İstihdama Etkisi	26
1.2.3.4.4. Araştırma-Geliştirme ve Teknolojik Gelişmeye Etkileri	27
1.2.3.4.5. Ödemeler Dengesine Etkileri	28
1.2.3.4.6. Enflasyon Üzerine Etkileri	29
1.2.3.4.7. Geriye Bağlantı Etkisi.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK SAVUNMA SANAYİ TARİHİ

2.1. TÜRK SAVUNMA SANAYİ TARİHİ.....	33
2.1.1. NATO Öncesi Dönem (1923-1952).....	34
2.1.2. NATO Dönemi 1952-1990	36
2.1.3. Post NATO Dönemi 1990-Günümüz	39

2.2. Türk Savunma Sanayinin Ekonomik Boyutu	43
2.2.1. Türk Savunma ve Havacılık Sanayii Üretimi	43
2.2.2. Türk Savunma Sanayinin Cirosu	45
2.2.3. Türk Savunma Sanayinde İhracat	48
2.2.4. Türk Savunma Sanayinde İthalat	50
2.2.5. Türk Savunma Sanayinde Ürün ve Teknoloji Geliştirme (ÜG - TG)	53
2.2.6. Türk Savunma Sanayinde İstihdam	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SAVUNMA HARCAMALARI

3.1. Dünya Savunma Harcamaları	57
3.2. Türkiye Savunma Harcamaları	62
3.2.1. Türkiye'nin Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler	66
3.2.1.1. Jeopolitik ve Jeostratejik Önem	66
3.2.1.2. Siyasal ve Ekonomik İstikrarsızlık	67
3.2.1.3. Algılanan Tehditler	67
3.2.1.4. Komşu Ülkelerin Savunma Harcamaları	69
3.2.3. Türkiye'de Savunma Harcamalarının Kaynakları	71
3.2.3.1. Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi	72
3.2.3.2. Savunma Sanayi Destekleme Fonu	73
3.2.3.3. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Kaynakları (TSKGV)	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TURNUVA MODELİ

4.1. Soğuk Savaş Başlangıcı: SSCB ve ABD Arasındaki Anlaşmazlıkların Nedenleri	77
4.1.1. Churchill ile Stalin arasında " Yüzdeler Anlaşması "	78
4.1.2. Almanya Üzerinde Anlaşmazlık	78
4.1.3. Potsdam Konferansı ve Japonya'nın Teslimi	79

4.2. Soğuk Savaş Hızlandıran Olaylar: Yayılması ve Gelişimi	79
4.2.1. Paris Barış Antlaşmaları.....	79
4.2.2. Truman Doktrini	80
4.2.3. Marshall Planı	80
4.2.4. NATO (Kuzey Atlantik İttifakı).....	80
4.2.5. Kore Savaşı	81
4.2.6. Varşova Paktı.....	81
4.2.7. İsrail'in Kurulması	81
4.2.8. Süveyş Krizi.....	82
4.2.9. Eisenhower Doktrini	82
4.2.10. Bağdat Paktı.....	82
4.2.11. Küba Füze Krizi ve U-2 Casus Uçak Krizi	83
4.2.12. Vietnam (Çinhindi) Savaşı.....	83
4.2.13. Afganistan'da Sovyet Savaşı	84
4.3. SOĞUK SAVAŞ'IN SONA ERMESİ: SSCB'NİN DAĞILMASI	84
4.4. TURNUVA MODELİ	85
4.4.1. Turnuva Modelinin Testi	89
4.4.2. Literatürdeki Çalışmalar	91
4.4.3. İki Kutuplu Dünyada Askeri Güç Dengesine Yönelik Bir Model	100
4.4.3.1. Giriş.....	100
4.4.3.2. Modelin Değişken ve Fonksiyonları	104
4.4.3.3. Barış Dönemi Dengesi	106
4.4.3.4. Soğuk Savaş Dengesi	108
4.4.3.5. Sonuç.....	111
4.4.4. Turnuva Modeli'nin Soğuk Savaş Dönemi'nde Testi	111
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	123
EK TABLOLAR LİSTESİ	137
Ek Tablo 1: SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TEKNOLOJİK İNOVASYON....	137

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Uluslararası Kuruluşlara Göre Savunma Harcamalarına Dahil Kabul Edilen Giderler	6
Tablo 2: İlk 100 Firma Listesinde Yer Alan Dört Türk Firması.....	44
Tablo 3: Sektör Alt Ürün Grupları Verileri Ciro (Milyon Dolar).....	45
Tablo 4: Türkiye Savunma Sanayii İthalatı Proje Listesi	51
Tablo 5: Dünya Askeri Harcamaları 2018.....	59
Tablo 6: En Çok Silah İhracatı Yapan Ülkeler	60
Tablo 7: En Çok Silah İthalatı Yapan Ülkeler.....	61
Tablo 8: Dünyada En Fazla Savunma Harcaması Yapan 15 Ülke (2018 Fiyatları ile Milyar ABD Doları).....	62
Tablo 9: Türkiye'nin Savunma Harcamaları	65
Tablo 10: Türkiye'nin Askeri Çevresinde Yer Alan Ülkelerin Savunma Harcamaları (2018 yılı fiyatlarıyla, milyar ve milyon ABD doları)	70
Tablo 11: 2014-2018 Dönemine Ait Ödenek ve Harcama Bilgileri (TL).....	72
Tablo 12: 2018 Yılı Bütçe Gerçekleşmeleri (TL).....	73
Tablo 13: Özel Bütçe Uygulama Sonuçları TL	75
Tablo 14: Avrupa'da Savaş Sıklığı.....	86
Tablo 15: Çin, İngiltere ve Fransa'daki Yıllık Kişi Başına Vergilendirme 1578 ve 1776 (Gram Gümüş Olarak).....	87
Tablo:16 SSCB ve ABD'nin Yüzölçümü Karşılaştırılması	112
Tablo 17: Soğuk Savaş Döneminde Nükleer Silahlanmanın Kronolojisi.....	115
Tablo 18: Soğuk Savaş Döneminde SSCB ve ABD'nin İçinde Bulunduğu Krizler ve Bunalımlar	117

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1:2013-2017 Türk Savunma ve Havacılık Sanayii Üretimleri	44
Grafik 2: Savunma Sanayi Sektör Cirosu	46
Grafik 3: Sektör Ciro Kırılımı 2018 (Milyon Dolar).....	47
Grafik 4: 2013-2018 Türkiye Savunma Sanayii İhracat ve Yurtdışı Döviz Kazandırıcı Hizmetler (Milyon Dolar)	48
Grafik 5: Ülkeler Bazında İhracat (Milyon Dolar)	49
Grafik 6: İthalatın Gelişimi 2013 - 2018 (Milyon \$).....	50
Grafik 7: ÜG - TG Harcamaları 2014 - 2018 (Milyon \$).....	53
Grafik 8: İstihdam 2018	55
Grafik 9: Dünya Savunma Harcamaları (Trilyon Dolar 2018 Fiyatları ile)	58
Grafik 10: 1945-1991 Yıllarında Askeri Harcamaların GSYİH İçindeki Payı (%).....	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Őekil 1: Barut Teknolojisindeki GeliŐmeler (Çin ve Avrupa)88

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AQAP	Allied Quality Assurance Publications
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
ASELSAN	Askerî Elektronik Sanayi
ASMAŞ	Ağır Sanayi Makinaları A.Ş.
ASPİLSAN	Askeri Pil Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
ATAK	Taktik Keşif/Taarruz Helikopteri
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BM	Birleşmiş Milletler
DKHG	Döviz Kazandırıcı Hizmet Geliri
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
FLA	Geleceğin Büyük Uçağı
FMS	Foreign Military Sales
FNSS	FNSS Savunma Sistemleri A.Ş.
GPS	Küresel Konumlama Cihazı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HAVELSAN	Hava Elektronik Sanayii
HİK	Havadan Erken İhbar ve Kontrol Uçağı
IMF	Uluslararası Para Fonu
İHA	İnsansız Hava Aracı
İŞBİR	İŞBİR Elektrik Sanayii A.Ş.
JGNK	Jandarma Genel Komutanlığı
JSF	Müşterek Taarruz Uçağı

KKBS	Komuta Kontrol Bilgi Sistemi
KMS	Kaideye Monteli Stinger
MB	Marjinal Fayda
MC	Marjinal Maliyet
MELTEM	Deniz Gözetleme Uçağı
MIKES	Mikrodalga Elektronik Sistemler Sanayi
MilGem	Deniz Savunma Harbi ve Keşif Karakol Gemisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MKEK	Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu
MLRS	Çok Namlulu Roket Sistemi
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
PBS	Pal Balans Standı
ROKETSAN	Roket Sanayii ve Ticaret A.Ş.
SASAD	Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneğı
SAYP	Savunma Sanayii İçin Araştırmacı Yetiştirme Programı
SGK	Sahil Güvenlik Komutanlığı
SIPRI	Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğı
SSDF	Savunma Sanayi Destekleme Fonu
SSM	Savunma Sanayii Müsteşarlığı
STM	Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.
TAI	TUSAŞ Havacılık ve Uzay Sanayi A.Ş.
TamTAŞ	Tayyare ve Motor Türk A.Ş.
TEI	TUSAŞ Motor Sanayii A.Ş.
TL	Türk Lirası
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TSKGV	Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı
TSSPSE	Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları
TTS	Transmisyon Test Standı
ÜG-TG	Ürün ve Teknoloji Geliştirme
vb.	Ve benzeri